اۋىر دارەجەدەگى سورتاڭ جەرلەردى وڭاۋدىڭ N ئۆزلى شينجياڭ ۇلگىسى

(باسى 1 ـ بەتتە)

كورسەتۋ اۋماعى ەتىپ تاڭدادى. "بۇل جەر سۋ قاينارىنا جاقىن، باعراش كول سۋى بۇيىردەن ئىسكۇ ارقىلى جەر استى سۋىنىڭ دەڭگەيىن جوعارىلاتىپ، ەگىستىك جەردىڭ سورتاڭدانۋىنا مۇرىندىق بولعان، ونىڭ وڭاۋ ۇلگىسىن قاراستىرۋ ەرەكشە ۋاكىلدىك سىياتقا يە". شينجياڭ اۋىل شارۋاشىلىعى عىلىم اكادەمياسى توپىراق، تىڭايتقىش جانە اۋىل شارۋاشىلىعىندا سۋ ۇنەمدەۋدى زەرتتەۋ ورنىنىڭ باستىعى، "شينجياڭ جاسىل القاپتا سۋ ۇنەمدەۋدى، سوردى تىزگىندەۋدى، سۋارۋ ـ بەستىرۋدى سايكەستىرىپ ئوندىرىس قۇاتىن جوعارىلاتۋدىڭ تەحنيكالىق ۇلگىسى مەن قولدانۋ" نسانىنىڭ باس ماماڭى شۇي ۋانلي.

ئتىلشىنىڭ ۇعىسۋىنا قاراعاندا، بۇرىن جەرگىلىكتى دىقاندار قىس، كوكتەم ەكى ماۋسىمدا سۋارىلاتىن، مۇنداعى باستى ماقساتى اشىق توعان ارقىلى تۇزدى ايداۋ، سوردى بەستىرۋ. الايدا جەرگىلىكتى ورىننىڭ جەر استى سۋ دەڭگەيى جوعارى بولعاندىقتان، سور دەر كەزىندە سۋمەن بىرگە بەستىرىلماي، تومەنگە ئىسكۇى قينىما سوعىپ، كۇن سايىن جينالىپ، ەگىستىك جەردىڭ سورتاڭدانۋى بارعان سايىن اۋىرلاپ، دىقاندار دەگىس داقىلدارىن ەكۇن شەكتەپ، جەردىڭ ونىمدىلىگى تومەن بولعان.

وسى قين ماسەلەلەردى شەشۋ ئۇشىن، بيىل كوكتەمگى ەگىس جۇمىسىنىڭ الدىندا، تاقىرىپتىق گرۋپپانىڭ تەحنيكالىق كومەسكى قۇبىر ارقىلى تۇزدى بەستىرۋ تەحنيكاسىن قولدانىپ، جەرگىلىكتى ورىننىڭ سۋ دەڭگەيى جاعدايىنا نەگىزدەلىپ، تەرەڭدىگى 1.6 مەتر، قۇبىر ارالىعى 20 مەتر بوينشا سۋ بەستىرۋ تۇرۋباسىن جەر بەتىنە تاياۋ كومپ، سۋارىپ شايۋمەن ۇشتاستىرىپ، كومەسكى تۇرۋبا ارقىلى سۋمەن سوردى بەستىردى. "قاراپايمداستىرىپ ايتار بولساق، بۇل ئىزدىڭ جەر استىندا ءار 20 مەتر ارالىقتان ءبىر سور بەستىرۋ تۇعانىن قازعانمەن بارابار، سور سۋدىڭ سىڭۋىنە نەلىپ كومەسكى قۇبىرعا كىرىپ جوعارى ونىمدىلىكپەن بەستىرىلادى. سونىمەن بىرگە كومەسكى قۇبىر دا جەر استى سۋ دەڭگەيىن تىزگىندەۋ رولىن اتقارىپ، قايتا سورتاڭدانۋدىڭ الدىن الادى"، ـ دەدى شۇي ۋانلي.

شۇي ۋانلي بىلاي دەدى: قازىر باعراش اۋدانى اۋىر دارەجەدە سورتاڭدانعان ەگىستىك جەردى جان ـ جاقتى وڭاۋدان ئتۇيىندى ۇلگى كورسەتۋ رايونىنىڭ ونىمدىلىگى كورنەكتى بولدى، شينجياڭنىڭ ۇقساس تۇردەگى سورتاڭ ەگىستىك جەرىن وڭاۋدا اسا تاماشا ۇلگىلىك مانگە يە. تاعى 2 جىلدىق نزدەنىس امالياتى ارقىلى وسى وڭاۋ ۇلگىسىن بۇكىل شينجياڭدا جالپىلاستىرۋعا، قولدانۋعا بولادى.

قاتتى قىرتىستى قاتپاردى بۇزىپ، جەدەل تۇزدى بەستىرۋ، تۇز مولشەرىن تومەندەتۋ

"بىرنەشە جىل اق جاتقان جەردى ماماندار وسىلايشا وڭاپ ەدى، مۇنداعى كۇرىش بىركەلكى ءارى كەسەك ءوستى"، ـ دەدى بيىكتۇتان 1 ـ شىسى 2 ـ تۇانى 24 ـ لياننىڭ قىزمەتكەرى ژاڭ حۇيان.

ژاڭ حۇيان ەككەن كۇرىش اتىزى "تارىم وپياتىنىڭ باتىس سولتۇستىك جيەگىندەگى ەگىس اتىزدارىنىڭ كومەسكى قۇبىر ارقىلى تۇزدى بەستىرۋ تەحنيكاسىن ەنگىزۋ جانە سۋارۋ ـ مەڭگەرۋدەن ۇلگى كورسەتۋ" نسانىنىڭ ئتۇيىندى ۇلگى كورسەتۋ اۋماعىنا ورنالاسقان، نساندى شينجياڭ تىڭ يگەرۋ عىلىم اكادەمياسى جاۋاپتى بولىپ اتقارادى. بۇل ارادا ەگىستىك جەردىڭ سورتاڭدانۋ دارەجەسى اۋىر، سۋ قويماسىنا جاقىن جەر استى سۋ دەڭگەيى جوعارى بولۋ سياقتى فاكتورلاردان سىرت، 80% سورتاڭ ەگىستىك جەردىڭ بارىندە قاتتى قىرتىستى قابات بار، مەيلى سۋارۋ سۋى بولسىن، الدە تۇزدى ايداعان سۋ بولسىن، ءبارى دە سىڭبەي، سوردى بەستىرۋ قينىما سوققان.

كۇرىش ەگۋدە سۋ كوپ مولشەردە سىڭدىرىلەدى، سالىستىرمالى ونىمدىلىگى جوعارى ەمەس، جەرگىلىكتى ورىن تۇنبا جايىلماسىنىڭ جيەگىندەگى جەر استى سۋى جايىلعان وڭىرگە كۇرىش ەگۋدەن سىرت، دىقاندار كۇرىش ەگۋدى ۇزاق ۋاقىت ماقتا ەگۋدەن توپىراقتىڭ سورتاڭدانۋى اۋىر بولعاننان كەينگى قۇنارلاندىرۋ شاراسى ەتتى. وسى تۇاننىڭ ورنباسار تۇانجاڭى حان جۇن بىلاي دەدى: "ءبىر مۇ جەرگە كۇرىش ەگۋگە جىلنا 1600 تەكشەمەتر سۋ جۇمسالادى، ءبىر مۇ جەرگە ماقتا ەگۋگە نەبارى 350دە 450 تەكشەمەتر سۋ جۇمسالادى، سوندىقتان سور بەستىرۋ رولىن اتقارۋ ۇشىن، شارۋالار ادەتتە ءبىر جىل عانا كۇرىش ەگەدى".

كۇرىش ەگىپ تۇزدى ايداۋ ـــ سورتاڭ جەرلەردى قۇنارلاندىرۋدىڭ ءداستۇرلى شاراسى، سۋ بايلىعى ءبىرشاما جاقسى وڭىرلەردە توتەنشە ءونىمدى تەحنيكالىق شارا ەسەپتەلىنەدى. الايدا شينجياڭدا ءبىر جىلدىق كۇرىش ەگۋ مەزگىلىندە تۇزدى قايتەكەندە ەگىس قاباتى مەن قيما بەتتەن ادا ـ كۇدە جۇپ شعارۋعا بولادى؟

"ءبىز 'قاتتى قىرتىستى قاباتتى بۇزۋ + كومەسكى قۇبىرمەن تۇزدى بەستىرۋ + كۇرىش ەگىپ تۇزدى شايۋ' ۇلگىسىن قولدانىپ، كومەسكى قۇبىر ورناتقان كەزدە ەگىستىك جەردىڭ قاتتى قىرتىستى قاباتىن بۇزدىق، كومىلگەن كومەسكى قۇبىر سور سۋدى دەرەۋ اتىزدان بەستىرىپ شىعارىپ، كۇرىش ەگۋ تاسىلىمەن جەر سۋارىپ تۇزدى شايىپ، توپىراقتان تۇز قۇرامىنىڭ شىعارىلۋىن تەزدەتىپ، تۇزدان جىلدام ارىلۋىن، تۇزدان تۇبەگەيلى ارىلۋىن جۇزەگە اسىرىپ، سۋ بايلىعىن ۇنەمدەدىك"، ـ دەدى شينجياڭ تىڭ يگەرۋ عىلىم اكادەمياسى ەگىنجاي سۋ يگىلىگى جانە توپىراق، تىڭايتقىش زەرتتەۋ ورنىنىڭ تەتە اعا زەرتتەۋشىسى حى شۇاي.

"ءبىر جىل وڭاۋ ارقىلى وسى ۇلگى كورسەتۋ اۋماعىنىڭ كۇرىش ءونىمى 20% ارتتى". شۇي ۋانلي بىلاي دەدى: نسان گرۋپپاسى وسى قۇراما تەحنيكالىق شارالاردىڭ جەرگىلىكتى ورىننىڭ كۇرىش ءونىم مولشەرى مەن توپىراعىنا جاسايتىن نۇقسان زەرتتەپ قانا قويماي، كەينگى ەگۋ ونىمدىلىگى اناعۇرلىم جوعارى، سۋدى اناعۇرلىم از قاجەت ەتەتىن ەگىس داقىلدارىن ەگۋگە دە زەرتتەۋ جۇرگىزىپ، سۋ بايلىعىن ۇنەمدەيتىن جاعدايدا، تۇزدان تەز ارادا ارىلتۇ، تۇزدان تۇبەگەيلى ارىلتۇ سىندى اۋىر سورتاڭ ەگىستىك جەرلەردى وڭاۋدىڭ جاڭا ۇلگىسىن قاراستىردى.

جوعارى ءتۇسىمدى، تۇزدى تەجەپ ءوسىرىپ، جەر ەتىنىن تۇزدى بەستىرىپ، جەر بەتىنە تۇزدى تەجەۋ

بيىل ماقتا جيناۋ ماۋسىمىندا قاراماي‌لى مەملەكەتتىك وسى زامانعى اۋىل شارۋاشىلىعىنان ۇلگى كورسەتۋ اۋماعىندا ءبىر جاعىنداعى اتىزدا ماقتا شوق ـ شوق بولىپ وسسە، ەندى ءبىر جاعىنداعى اتىزدا ماقتا سيرەك وسكەن. "مىنە بۇل سورتاڭ جەردى قۇنارلاندىرۋدىڭ ناتيجەسى، مەن ەككەن ماقتانىڭ مۇ باسىندىق ورتاشا ءونىمى 40 كيلوگرام ارتتى"، ـ دەدى ەگىمشىلىك وتباسى جاۋ زۇنجى قۇانا.

جاۋ زۇنجى ەككەن 200 مۇ ماقتا اتىزى "جوڭعار ويپاتىنىڭ باتىس جيەگىندەگى جاسىل القاپ ەگىنجايىندىعى كومەسكى قۇبىر ارقىلى تۇزدى بەستىرۋ جانە سۋارۋمەن بەستىرۋدى سايكەستىرۋ، رەتتەۋ ـ مەڭگەرۋدەن ۇلگى كورسەتۋ" نسانىنىڭ ئتۇيىندى ۇلگى كورسەتۋ اۋماعى. بۇل نساندى شينجياڭ سۋ يگىلىگى، سۋ ەلەكتر عىلىمى زەرتتەۋ ورنى جاۋاپتى بولىپ، بيىل جىل باسىندا اتىز باسىندا اتقاردى.

"قاراماي‌لى قالاسى مەن ءپايىزاۋات اۋدانىنىڭ ئتۇيىندى ۇلگى كورسەتۋ اۋماعى وڭتۇستىك، سولتۇستىك شينجياڭدا‌عى ەگىستىك جەردىڭ سورتاڭدانۋى ەڭ اۋىر وڭىرلەردىڭ ءبىرى. ۇلگى كورسەتۋ اۋماعىنىڭ ەگىستىك جەرىنىڭ سورتاڭدانۋ دارەجەسى جوعارى بولعاندىقتان مايسا ازايىپ، ءونىمى كەمەيگەن، اۋىر دارەجەدە سورتاڭ جەردى قۇنارلاندىرۋدىڭ ءونىمدى تەحنيكاسىن شۇعىل قاجەت ەتىپ وتىر". 4 اۋىر دارەجەدە سورتاڭدانعان ەگىستىك جەردى جان ـ جاقتى وڭاۋدان ئتۇيىندى ۇلگى كورسەتۋ اۋماعىنىڭ باس جاۋاپتىسى، ۋحان داشۋەسىنىڭ پروفەسسورى حۋاڭ جيەشىڭ بىلاي دەدى: ماقتا سورتاڭعا ءبىرشاما ءتۇزىمدى داقىل، الايدا ماقتا تۇقىمى كوكتەۋدەن مايسا‌سى ورىكەندەگەنگە دەينگى مەزگىل تۇزعا توزىمدىلىكتىڭ سەزىمتال مەزگىلى سانالادى، وسى كەزەڭدە ماقتاعا سولعىن سورتاڭدانعان تامىر اۋماعىن ازىرلەپ، ماقتا مايساسىنىڭ ءوسۋ مولشەرىن جوعارىلاتۋ ماقتانىڭ جوعارى ءتۇسىمىن قامتاماسىز ەتۋدىڭ العى شارتى، سوندىاي ـ اق نسان ۇجىمىنىڭ قامال الۋداعى قينىن ئتۇينى بولدى.

قايتا ـ قايتا تاجىريبە جاساۋ ارقىلى نسان توبى سۋىق قۇنارلاندىرعىش ءدارى قوسپ، سۋ مەن تۇزدى مەڭگەرىپ سولعىن سورتاڭدى تامىر اۋماعىن قۇرۋ تەحنيكاسىن وزەك ەتكەن جوعارى ءتۇسىمدى، تۇزدى تەجەپ ءوسىرۋ تەحنيكاسىن ورتاعا قويىپ، سارى ءشىرىندى قىشقىلدى ۋاكىلدىك ەتكەن كۇردەلى سور توپىراقتى رەتتەۋ ءدارى ونىمدەرىن زەرتتەپ جاساپ، اۋىر دارەجەدەگى سورتاڭ جەرلەردى جوعارى ونىمدىلىكپەن وڭاپ، ەگىستىك جەردىڭ سورتاڭدانۋ بەتالىسىن تەجەدى.

"جەر استىندا ءبىز كومەسكى قۇبىر ارقىلى تۇزدى بەستىرۋ تەحنيكاسى ارقىلى سوردى تۇبىرىنەن بەستىردىق؛ جەر بەتىندەگى ەگىس داقىلدارىنىڭ كوكتەۋ مەزگىلىندە جانە ءوسۋ مەزگىلىندە تامشىلاتىپ سۋارۋ ترۋبالارىنىڭ ورنالاستىرىلۋ ورنىن رەتتەۋ، سۋ مەن تۇزدى تىزگىندەۋ تەحنيكاسى، سارى ءشىرىندى قىشقىل سياقتى سور توپىراقتى تەڭشەۋ دارىلەرىن قوسۋ ارقىلى تۇز قۇرامىن ەگىس داقىلدارىنىڭ تامىر اۋماعىنان شايىپ شعارىپ، ەگىس داقىلدارىنا تاماشا ءوسۋ ورناتىن جاراتىپ، ەگىس داقىلدارىنىڭ مايساسىن قورعاۋ مولشەرىن كورنەكتى جوعارىلاتتىق"، ـ دەدى شۇي ۋانلي.

جالپىلىق تەحنيكالىق وڭاۋ ارقىلى بيىل بۇل نسان جەكە ـ جەكە ءپايىزاۋات اۋدانىندا، قاراماي‌لى قالاسىندا قۇرىلعان اۋىر دارەجەدە سورتاڭدانعان ەگىستىك جەردى جان ـ جاقتى وڭاۋدان ئتۇيىندى ۇلگى كورسەتۋ اۋماعىندا تاماشا ونىمدىلىككە قول جەتكىزدى: ءپايىزاۋات اۋدانى ئتۇيىندى ۇلگى رايونىنداعى شارۋا وتباسالارى زياندى پايداعا اينالدىرىپ، ماقتانىڭ مۇ باسىندىق ورتاشا ءونىمى 80 كيلوگراما تاياۋ ارتتى؛ قاراماي‌لى قالاسى ئتۇيىندى ۇلگى رايونىنداعى ماقتا ءونىمى 20% ارتتى.

"ءبىز سۋ باسقارۋدى، توپىراقتى قۇنارلاندىرۋدى، تۇقىم ساپاسىن جاقسارتۋدى سايكەستى دەڭگەيدەگى تاباندى بولىپ، ئتۇيىندى ۇلگى كورسەتۋ اۋماعىنىڭ جەتەكتەۋ جانە ۇلگى كورسەتۋ رولىن ساۋلەلەندىرىپ، عىلىمي زەرتتەۋ جەتىستىگىن كادەگە جاراتۋدى جەدەلدەتەمىز. 2025 ـ جىلعا جەتكەندە، ءوسىپ ـ جەتىلۋ مەزگىلىندە سۋدى، تىڭايتقىشتى، تۇزدى رەتتەۋ ـ مەڭگەرۋدە سولعىن سورتاڭدى تامىر اۋماعىن قۇرۋ، ءوسىپ ـ جەتىلەگەن مەزگىلدە كومەسكى قۇبىر ارقىلى تۇزدى بەستىرۋ سياقتى سۋارۋ ءوندىرىس ءتىزبەگىن شايىپ شعارىپ، ەگىس داقىلدارىنا تاماشا ءوسۋ ورناتىن سارى ءشىرىندى قىشقىل سياقتى سور توپىراقتى تەڭشەۋ دارىلەرىن قوسۋ ارقىلى تۇز قۇرامىن ەگىس داقىلدارىنىڭ تامىر اۋماعىنان شايىپ شعارىپ، ەگىس داقىلدارىنا تاماشا ءوسۋ ورناتىن جاراتىپ، ەگىس داقىلدارىنىڭ مايساسىن قورعاۋ مولشەرىن كورنەكتى جوعارىلاتتىق"، ـ دەدى شۇي ۋانلي.

(باسى 1 ـ بەتتە)

بىرگە دستەپ، بىرگە شاتتانۋدىڭ ادامدارىنىڭ كوڭىلىنەن ورىن الىپ، تۇرمىستى قىزۋ ءسۇيۋ، مەكەندى قۇرۋ، وتانعا ەڭبەك ەتۋ سۇيىسپەنشىلىگى مەن تىلەگىنىڭ اناعۇرلىم ىنتالى دا جالىندى بولۋىنا مۇمكىندىك جاسادى.

باراتشا اۋلاسى:

الەۋمەتتىك اۋماقتىڭ "ۋايىمنان" الەۋمەتتىك اۋماقتىڭ ماقتانشى بولعانعا دەيىن

قپ ـ قىزىل الما، مولدىرەگەن ءجۇزىم، تولىسقان قىزاناق، بالداي ءتاتتى ءانجۇر جانە قۇلپىرعان گۇل ـ ءشوپ... شۇيىموگوۋ رايونى شۇانحىيۋان شاعىن اۋماعى كوپ ۇلت بىرگە قونىستانعان شاعىن اۋماق، شاعىن اۋماقتىڭ "باراتشا اۋلاسى" دەپ اتالعان باۋ ـ باقشاسى جاقىندا وسى ارادا كەلگەن ادامدارىنىڭ كوپشىلىگىنە تەرەڭ اسەر قالدىردى.

كۇن اشىق كەزدەردە كوپتەگەن شاعىن اۋماق تۇرعىندارى وسى ارادا جينالىپ، گۇل تاماشالاپ اڭگىمەلەسەدى. وزدەرى جاقسى كورەتىن جەمىس ـ جيدەكتەردى كورگەندە، كورشى ـ قولاڭدار قالاعانىن ءۇزىپ الىپ، مەيىرلەنە جەيدى. كشكەنتاي دوستار بۇل ارادا اسىر سالىپ ويناۋدى ۇناتادى. اپتا سوڭىندا بۇل ارادا تاعى كورگەمونەرگە ات سالىسۋ جانە عىلىم جالپىلاستىرۋ قيمىلدارى وتكىزىلەدى، بالالار بىرگە ويناپ، بىرگە ۇيرەنىپ، بىرگە جەپ، قىزىققا باتقان شاتتىق ۇندەرى تولاستامايدى.

الايدا الەۋمەتتىك اۋماق تۇرعندارى تىلشىگە مۇنان ىلگەرى بۇل ورىندىاي باۋ ـ باقشانىڭ شاعىن اۋماقتا كوپتەگەن قايشىلىق جانە تۇرعندارداڭ ۋايىمن تۇدىرعاندىعىن ايتتى.

ەڭ الدىمەن باۋ ـ باقشا اشقان ادام شاعىن اۋماقتىڭ تۇرعىنى بارات اعاي بولاتىن. جاسى 60تان اسقان بۇل قاشقارلىق قاريا 2018 ـ جىلى بالاسنا ىلەسىپ ۇرىمجىگە كەلىپ، وزىنە ابدەن تانىس اۋىل ـ قىستاقتاعى شاعىن اۋلادان الەۋمەتتىك اۋماقتىڭ بيىك عيماراتىنا كوشىپ كىرەدى.

"مەن گۇل ەگۋدى، جەمىس ەگۋدى جاقسى كورەمىن، ادەتتەنپ قالىپپىن. سول كەزدە اۋلادا اق جەر بار ەكەنىن كورىپ، كوكونىس، گۇل، جەمىس ەكتىم". بارات ەككەن كوكونىستى، قاۋىن ـ قارىبزدى، جەمىس ـ جيدەكتى كورشىلەرگە ءبولىپ بەرۋگە، گۇل اشىلعاندا تاعى بىرگە گۇل تاماشالاۋعا بولادى، كوپشىلىك تە قۇانىشقا شومادى دەپ قارايدى.

ايتكەنمەن، جاعداي ويلاعانىنداي بولمادى. ءبىر ءبولىم الەۋمەتتىك اۋماق تۇرعندارى بارات شاعىن اۋماقتىڭ الەۋمەتتىك كوك جاساڭىن ءوز بەتىمەن يەمدەنىپ، زاڭعا، بەلگىلەمگە قايشى كەلىپ، الەۋمەتتىك مۇددەگە زيان جەتكىزدى دەپ قارادى؛ تاعى ءبىر ءبولىم تۇرعندار بارات ءوز ەركىنشە گۇل، جەمىس ەگىپ، جەر اۋدارىپ، تىڭايتقىش بەرىپ شاعىن اۋماقتىڭ مونتازداي تازالعىن ءبۇلدىردى، كوپشىلىكتىڭ تۇرمىس ساپاسىنا نۇقسان كورسەتتى دەپ قارادى... بۇل ايدىڭ ويلاعانىنداي تاتۋ كورشىلىك، ەتەنە سۇيىسپەنشىلىك الا كەلگەندى قويىپ، شاعىن اۋماق تۇرعندارى اراسىندا تاعى قايشىلىق تۇدىرىپ، باۋ ـ باقشا بىرتىندەپ قاراۋسىز قالدى. بۇل ءىس باراتشا ۋايىمداتتى.

"بارات ايدىڭ باۋ ـ باقشا اشۋداعى اۋەلگى ماقساتى وتە جاقسى، ۇيعۇر ۇلتى باۋىرلاستاردىڭ تۇمىستان بار دوستىق نۇقالاسىنىڭ، تابيعاتتى قىزۋ سۇيەتىن مىنەز ـ قۇلقىنىڭ تيپتىك بەينەسى". ءۇرىمجى قالالىق قالا، اۋىلدى جوبالاۋ جانە باسقارۋ مەكەمەسىنىڭ ورىنباسار باس جوبالاۋشىسى لىۋ يۋەلاي: "ءبىزدىڭ ىستەيتىنىمىز ءدال جاڭالىق اشۋ، جاڭالاۋ ارقىلى ايدىڭ نزگى نيەتى مەن قالانىڭ وسى زامانعى ورىكەنيەتىن ءوزارا توعىسترۋ"، ـ دەدى.

بيىل 9 ـ ايدا وسى ىستەن حابار‌دار بولعانىن كەينىن، لىۋ يۋەلاي قالانى ميكرو جاڭالاۋعا ات سالىسقان جاس ەركىتىلەردى باستاپ "الەۋمەتتىك اۋماق باۋ ـ باقشاسىن قۇتقارۋ ارەكەتىن" باستادى.

ەركىتىلەر ۇجىمى الدىمەن جوبالاۋ، ءمالى، الەۋمەتتىك اۋماق جانە قوجالىق سياقتى تاراۋلارمەن جان ـ جاقتى كەڭەسپ، باۋ ـ باقشانى الەۋمەتتىك اۋماقتىڭ عىلىم جالپىلاستىرۋ باقشاسىنا اينالدىرىپ، ءىستىڭ قيىسىندى بولۋىنا شىنايى كەپىلدىك ەتتى. وسىدان كەيىن ەركىتىلەر تاعى شاعىن اۋماقتىڭ تۇرعندارىنان احۋال ۇعىسىپ، ەل اۋانىن تولىق ءتۇسىنۋ نەگىزىندە، الەۋمەتتىك اۋماق قىزمەتكەرلەرىمەن بىرگە سايكەسپ باراتپەن باۋ ـ باقشانى بىرگە قۇرۋ جوبالاسىن جانە قورعاۋ شارتىن اقىلداستى.

جەردى رەتتەۋ، گۇل ـ شوپتەردى كوبەيتىپ ەگۋ، اۋلا راشەتكاسىن ورناتۋ، جەمىس ـ جيدەك، كوكونىستى قايتا ەگۋ سياقتى قىزمەتتەردىڭ ءتارتىپتى بلگەرىلەتىلۋىنە بلەسە، ومىرشەڭدىك تاسقىنداعان، كوركەم دە رەتتى "بارات شاعىن اۋلاسى" شۇانحىيۋان الەۋمەتتىك اۋماعىندا قايتادان كورىنىس بەرە باستادى. بۇرىنعىمەن ۇقساماي‌تىنى، "بارات شاعىن اۋلاسىن" نەگىزىنەن بارات كۇندەلىكتى ىڭعايلاسترعانىمەن، باسىم كوپ ساندى شاعىن اۋماق تۇرعندارىنىڭ جاقتىرۋى مەن قورعاۋىنا يە بولدى.

ءبىر جولى بارات شاعىن اۋلا ىشىندەگى ءانجۇر اعاشىن باسقالاردىڭ قيراتىپ كەتكەندىگىن بايقاپ، قاتتى مۇڭايادى. شاعىن اۋماقتىڭ تۇرعندار ءىس قاراۋ القاسى حاردان بولعاننان كەيىن، مۇنداي ارەكەتتى جابال جازعىرىپ تولقىتاپ ەگەدى. سونىمەن بىرگە ول دا ءىس قاراۋ القاسىنىڭ ەسكەرتۋىن قابىلداپ، شاعىن اۋماقتا تىڭعايتقىش ۇيۇدى جۇيەلىلەندىرۋگە ءمان بەرىپ، باسقا تۇرعندارداڭ قالپىنى تۇرمىسىنا نۇقسان كورسەتۋدەن ساقتانادى.

كۇز ايعى بولسادا، "بارات شاعىن اۋلاسىنان" جالبىزتەكەن، گىساڭ، بارقىت ءشوپ سياقتى گۇل ـ شوپتەردى ءالى دە كورۋگە بولادى. كوپشىلىكتىڭ كۇش بىرىكتىرىپ قولداۋ كورسەتۋىندە، شاعىن اۋماق 2023 ـ جىلعى 3 ـ كەزەگىندە مەملەكەتتىك الەۋمەتتىك اۋماق باۋ ـ باقشا جوبالاۋ، ءوسىرۋ جارىسىنا قاتىناسىپ، شۇانحىيۋان الەۋمەتتىك اۋماعى تۇرعندارىنىڭ كوڭىلىندەگى ماقتانشقا شىن مانىندە اينالدى.

"تاتىپ كورىڭىزدەر، تاتىپ كورىڭىزدەر". تاياۋدا ليۋ يۋەلاي مەن ەركىتىلەر الەۋمەتتىك اۋماق ءىس قاراۋ ماجلىسىنە قاتىناسۋ ءۇشىن شاعىن اۋلاعا قايتىپ كەلگەندە، شاعىن اۋلا الدىندا، بارات اعاي كۇلىمسىرەي ۇلكەن قىزاناقتى كوپشىلىكتىڭ قولدارىنا ۇستاتتى.

"شىنىمەن ءتاتتى ەكەن! كەلەر جىلى ءوزىمىزدىڭ شاعىن اۋلادا وسكەن ءجۇزىمدى جەيتىن بولاسىڭدار، حا، حا، حا...". اق جارما كۇلكى ءۇنى "بارات شاعىن اۋلاسىنىڭ" كەڭىستىگىندە جاڭعىردى.

دوستىق شىپاحاناسىنىڭ باقشا ءدالىزى:

باقىت گۇلى ءارقاندايى جەردە قۇلپىرا الادى

"وتانىم، مەن سەنى سۇيەمىن، ماڭگى سالاماتتى بولىڭدار، نادىا 10 ـ ايدىڭ 26 ـ كۇنى".

11 ـ ايدىڭ 3 ـ كۇنى ءتىلشى ءۇرىمجى قالالىق دوستىق شىپاحاناسىنىڭ "وسىمدىكپەن ساۋىقتىرۋ دالىزىندە" قايتا پايدالانلعان ماتەريالداردان پايدالانىپ قيىپ جاساعان انار پىشىنىندەگى كارتىچكاعا بالعىن جاستىڭ ءبىر جول حانزۋ ءارىبىن جازعاندىعىن كوردى. بۇل ارادا تاعى كوپتەگەن قارعالداق، كۇرەڭكەي سياقتى ءتۇرلى گۇل پىشىنىندەگى كارتىچكالار بار بولىپ، بەتىنە ءار ۇلت جازۋىندا جازىلعان تىلەك سوزدەر قالدىرىلىپتى.

"ءبىز جاساندى جولمەن وسىرىلگەن وسى 'گۇلدى' 'باقىت گۇلى' دەپ اتادىق. بۇل شىپاحانامىز بەن جاس ەركىتىلەردىڭ بىرلەسىپ شىپاحانا‌عا كەلگەن، شىپاحانادا جاتقان ناۋقاستار جانە توگىرەكتەگى الەۋمەتتىك اۋماق تۇرعندارى ۇشىن ورىستەتكەن 'سۇرەت سالۋ باۋ ـ باقشاسى' قيمىلى"، ءۇرىمجى قالالىق دوستىق شىپاحاناسىنىڭ ورنباسار باسىنا قيمىلى" ، ءۇرىمجى قالالىق دوستىق شىپاحاناسىنىڭ ورنباسار باسىنا باستىعى لي چين بىلاي دەدى: "كۇن اشىق كەزدەرى ءبىز ەركىتىلەرگە كومەكتەسپ قۇراستىرىلعان 'باۋ ـ باقشانى' تىزەمىز، كوپشىلىكتىڭ ءوز كوڭىل كۇيىلەرىنە قارايلاردى ءار ءتۇرلى رەڭگە بويايتىنا، سوندايـ ـ اق تىلەكتەرىن ۇستىنە جازۋىنا بولادى".

لي چين بىلاي دەپ تانىستىردى: ارنايى بەلگىلەنگەن الەۋمەتتىك ءوڭىردىڭ قىزمەت وتەۋ يقۇاتىن جوعارىلاتۋ ءۇشىن، شىپاحانا جاس ەركىتىلەر ۇجىممەن بەلسەنە بايلانىس جاساپ ءارى سايكەسپ، بۇرىن بار بولعان جارتىلاي اشىق باۋ ـ باقشا كارىدورى وڭىرىنە "ميكرو جاڭالاۋ" جۇرگىزدى.

ەسكى سۋىرماداڭ پايدالانىپ جاسالعان كوپ قاباتتى گۇل تەكشەسىندە گۇلدەر قۇلپىرىپ، كەرەكسىز قول اربادان پايدالانىپ وزگەرتىپ جاسالعان جىلجمالى گۇل كولەگى حوش ءىستى گۇلدەرگە تولدى... شينجياڭ كوركەمونەر شۇەيۇانى جوبالاۋ شۇەيۇانى ورتا جوباسى كاسىبى 1 ـ جىلدىعىنىڭ وقۇشىسى، ەركىتى حاي يۇيشين تىلشىگە بىلاي دەدى: شينجياڭ اۋىل شارۋاشىلىق داشۋەسى مەن شينجياڭ كوركەمونەر شۇەيۇانىنىڭ وقتۇشى ـ وقۇشىلار ەركىتىلەرى شىپاحانانىڭ ساۋىقتىرۋ نەگىزگى تاقىرىبىمەن ۇشتاستىرىپ، دوستىق شىپاحاناسى ۇۋشىن "وسىمدىكپەن ساۋىقتىرۋ ءدالىزى"، "ەمىرگە تولى گۇل باقشاسى" سىندى ەكى كەڭىستىكتى جاڭالاۋدى بىرگە جوبالاپ اتقاردى. ءبىر ءبولىم بۇرىننان بار جاسىل جامىلعى، مالتا تاس جانە وسىمدىك باقشاسى ۇسىنعان گۇلدەردەن سىرت، بارلىق نسانىنىڭ ورنالاسىمى تۇگەلدەي شىپاحانانىڭ كەرەكسىز كەڭسە جابدىقتارىن جانە زاتتارىن قايتا پايدالانۋ ارقىلى جاسالدى.

كەڭىستىكتى جاڭالاۋ اناعۇرلىم جاڭا يقۇات ازىرلەدى. بۇل ارا شارشاپ ـ شالدىققان ادامدار اسىعىس ـ ۇسىگىس وتەتىن جول عانا ەمەس، بۇل ارادان ءار ۇلتتىڭ اق ساماي‌لى قاريالارىنىڭ بىرگە كورىنسكە ۇگىلە قاراعانىن، گۇل تاماشالاپ، شاي ءىشپ وتىرعانىن كورە الاسىز؛ ءار ۇلت جاس ەر ـ ايەلدەردىڭ ءبىرىن ـ ءبىرى سۋرەتكە ءتۇسىرىپ، ەستەلىك قالدىرىپ، كەڭەس قۇرىپ، اۋىس ـ كۇيىس جاساعانىن كورە الاسىز؛ ءار ۇلت بالالارىنىڭ ءبىر ۇستەلگە قورالاي وتىرىپ "باقىت گۇلىن" سالىپ، تىلەك ءسىزىن جازىپ، داۋىستاپ ولەڭ وقىپ، اسقاقتاتا ءان شىرقاپ جۇرگەنىن كورە الاسىز...

"بۇل الەۋمەتتىك اۋماقتان 'اۋرۋ ـ سىرقاۋدىڭ' ەندىگارى ادامدارىنىڭ ورتاق بولگىشى بولۋدان قالعانىن، 'باقىت' پەن 'نزگىلىكتىڭ' عانا بار ەكەندىگىن بايقاي الاسىز". شينجياڭ كوركەمونەر شۇەيۇانى جوبالاۋ شۇەيۇانىنىڭ ورنباسار باستىعى لي جىن ءارى جاس ەركىتىلەر ۇجىمىنىڭ مۇشەسى، ءارى ۇجىمنىڭ جەتەكشى ماماندارىنىڭ ءبىرى، "بىرنەشە كۇننىڭ الدىندا ءبىزدىڭ وسى ارادا وتكىزگەن 'كۇزگى الەۋمەتتىك اۋماق جينالىسىمىز' وتە دابىرالى بولدى".

نيدەرلاند دارفت جاراتىلىستىق عىلىمدار داشۋەسى قالا جوبالا كاسىبىنىڭ ماگيستىرى، ەركىتى شۇي زىنچي تىلشىگە بىلاي دەدى: قيمىل سالاماتتىق بوينشا عىلىم جالپىلاستىرۋ، مەشتى قورالاي وتىرىپ شاي ءىشپ اڭگىمە ـ دۇكەن قۇرۋ، كۇز ايعاندىعى كۇرەڭكەي كورەمىسى، سۋدا تۇمشالامالى شام قالقىتپى تىلەك تىلەۋ، حاتكەرلىك، سۋرەت سالۋ سياقتى باي مازمۇندى بۇنداردى ورنالاستىرىپ، كوپشىلىكتىڭ نۇقىلاسىنا "بولەندى". قيمىلعا كەلگەن ءار ۇلت بۇقاراسى كوپ بولعاندىقتان، كوپشىلىكتىڭ قيمىل قىزىعىنان انا‌عۇرلىم ويداعىداي ءالززاتتانۋىنا مۇمكىندىك جاساۋ ۇۋشىن، شىپاحانانىڭ ءبىر ءبولىم ۇلتتىق جۇمىسشى ـ قىزمەتكەرلەرى ءوز ەركىتەرىمەن ۋاقىتتىق اۋدارماشى بولدى. "وسى بەيتانىس ادامدار اراسىندا نزگى نيەت پەن دوستىق ماعان بۇل ارانىڭ اتى زاتىنا ساي 'دوستىق، باقشا ـ كارىدورى ەكەندىگىن، اۋرۋ ـ سىرقاۋ ەندىگارى ادامدارىنىڭ شىپاحانا بارۋداعى بىردەن ـ ءبىر سەبەبى بولماي‌تىندىعىن سەزىندىردى"، ـ دەدى شۇي زىنچي.

"قىس كەلىپ قالدى، شينجياڭدا دالادان گۇل كورۋگە قينىن. ءبىز باقشا ـ كارىدور شىنىندە ورناتىلعان 'باقىت گۇلىن' جانە ءبىر ءبولىم گۇلدەردى بىرگە جىلجمالى گۇل باقشاسى ـ سى ە